

ETNOLOŠKO DOKUMENTARNO GRADIVO JE OSNOVA ZA RAZISKOVALNO DELO IN NJEGOVO PROMOCIJO MED UPORABNIKI

Gostujoči uvodnik

Tokratna tematska številka *Glasnika SED* je posvečena etnološkemu dokumentarnemu gradivu, ki se zbira, obdeluje in hrani v različnih, z etnološkim delom povezanih ustanovah, tako v Sloveniji kot v zamejstvu. Za objavo razmišljanj in izkušenj sva povabili kolegice in kolege, ki so bili pripravljeni iz svojega delovnega okolja prispevati k predstavitvi pestrosti zbiranja in obdelave gradiva. To nastaja ob sistematičnem raziskovanju kulturnega okolja, vsakdanjega življenja oz. načina življenja v najširšem smislu, s čimer etnologija in kulturna antropologija prispevata k podobam kulture, ki so vez med sedanjostjo, preteklostjo in prihodnostjo, z istovetnostjo naroda in posameznika v njem. Zbrano in urejeno gradivo je kulturna dediščina, ki ohranja vedenje, znanje in je neizčrpen vir za naslednje generacije raziskovalcev in posameznikov ter skupin, ki jih zanima naše delo.

Odziv na povabilo je bil nepričakovano velik. V uredništvo je prispelo kar 15 člankov, ki z različnih vidikov osvetljujejo aktualno stanje v etnološki dokumentacijski dejavnosti. Z mislijo na pomembnost zbiranja, hranjenja in sodobnih digitalnih dostopov do gradiva, ki je tako ali drugače uporabno za nadaljnje raziskovalne namene in splošnejše seznanjanje s kulturno dediščino v najširšem smislu, sva želeli pokazati na pomen strokovne ravni dela pri dokumentaciji oziroma zbiranju dokumentarnega gradiva. Postopki zbiranja, obdelave in hranjenja gradiva zagotavljajo njegovo preglednost, boljšo uporabnost in dostopnost, s čimer tudi prispevajo k širjenju znanja o etnoloških raziskovalnih temah v najširšem smislu. Ob tem naj poudariva še številne možnosti za promocijo zbranega gradiva v publikacijah, na razstavah, v spletnih predstavitev, izobraževanju, filmu ipd.

Etnološka veda ima tako še naprej pred seboj dve nalogi: vztrajati pri raziskavah in ob tem zapisovati podatke, na drugi strani pa pokazati, da to delo ustvarja javno dobrino. V zadnjih desetletjih smo ustvarjalci dokumentacije pri svojem delu priče opuščanju klasičnih, ročnih metod urejanja gradiva, ob čemer velja poudariti, da smo bili etnologi med prvimi, ki so videli prednosti uporabe hitro razvijajoče se informacijske tehnologije.¹ Množičneje se je uporaba računalnikov v naših ustanovah pojavila v prvi polovici 90. let 20. stoletja. Od takrat je bilo mogoče hitreje slediti vsem novostim, ki jih je prinašal tehnični razvoj na tem področju. Danes lahko na tej osnovi že govorimo o digitaliziranem dokumentacijskem gradivu, in sicer ne glede na to, kakšen je vir dokumenta – pisni, slikovni, zvočni ali vizualni.

Podatkovne baze so začele nadomeščati inventarne knjige, digitalizacija pa je omogočila uporabnikom boljšo in predvsem hitrejšo dostopnost do fondov, najprej v ustanovah, pozneje pa še na ravni virtualnih predstavitev na domačih spletnih straneh,

portalih in s tem na svetovnem spletu. Digitalizirano gradivo prinaša tudi nove izzive: poleg sistematičnega urejanja gre za skrb za varno hrambo, saj gradivo ne obstaja več v oprijemljivi obliki, temveč le v virtualnem svetu, do katerega pridemo z računalniki in podobnimi napravami (npr. z aplikacijami v mobilnih telefonih). Skoraj vsi prispevki tokratnega *Glasnika SED* nas seznanjajo z načini uporabe novih tehnologij. Vsi prispevki tudi podpirajo namen, da je dokumentacijsko gradivo v najširšem smislu ohranjevalec nacionalne, lokalne in osebne kulturne dediščine, tako snovne kot nesnovne, s čimer dokumentiranje nalaga ustvarjalcem gradiva veliko odgovornost.

Med prispevki je zelo koristen pregled urejenih in dostopnih raziskovalnih virov za družboslovce in humaniste, ki je seveda koristen tudi za etnologue. Pripravila sta ga doc. dr. Janez Štebe in dr. Sonja Bezjak. Količina in kakovost podatkov, njihova dostopnost, možnosti analiz in interdisciplinarno povezovanje je za področje humanistike in družboslovja ponazorjeno tudi z analizo intervjujev, ki so bili opravljeni med slovenskimi raziskovalci in nosilci podatkovnih storitev.

Nove pristope k obdelavi urejenega gradiva predstavlja tematsko zanimiv in metodološko inovativen prispevek dr. Gregorja Strleta in doc. dr. Matije Marolta, ki kritično obravnavata statistično in verjetnostno metodo semantične analize jezika ter iščeta učinkovit pristop k semantični analizi folklorističnih vsebin, ki bi ga lahko v prihodnosti nadgradili za zahtevnejše raziskave.

Analize podatkov na nalepkah gramofonskih plošč in njihove kulturne pričevalnosti se je lotil doc. dr. Drago Kunej, s čimer bo s svojimi izsledki raziskovalcem omogočeno lažje razumevanje in ustreznejša interpretacija posnete zvočne vsebine.

Dediščina, ki jo raziskuje etnologija, pokriva tri segmente: premično in nepremično dediščino ter živo oz. nesnovno dediščino. S slednjo nas, na primeru priprave prijavnice dokumentacije za vpis v Register žive kulturne dediščine, seznanja Anja Jerin. Prispevek je lahko napotek za tiste, ki jih zanimajo pogoji in koraki za vpis v Register.²

Dokumentiranje nepremične kulturne dediščine na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije obravnavata dva prispevka. V prvem Aleksandra Renčelj Škedelj ob delu konservatorjev poudarja pomen dokumentacije kot izhodišča za vse druge temeljne naloge in postopke varovanja ter širše prezentacije nepremične kulturne dediščine. O pomenu različnih vrst dokumentiranja pri postopkih evidentiranja stavbne dediščine na terenu, kakršni bi v idealnih razmerah morali biti, pišeta dr. Mojca Tercelj Otorepec in Jon Grobovšek.

1 Med prvimi so o tem pisali Berce Bratko 1989, Hudaes 1987, Meža 1987.

2 Sestavek obravnava področje, ki sledi Zakonu o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine - MKVND (2007).

* Mihaela Hudelja, univ. dipl. etnol., vodja dokumentacije na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Univerza v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Zavetiška 5, Mihaela.Hudelja@ff.uni-lj.si; Barbara Sosič, univ. dipl. etnol., vodja oddelka dokumentacije Slovenskega etnografskega muzeja. 1000 Ljubljana, Metelkova 2, barbara.sosic@etno-muzej.si.

Primer dobre prakse obravnavata Anja Premk in dr. Janez Premk: gre za nekdanjo osnovno šolo na Preloki kot bodoči pričevalki krajeve kulturne dediščine, ki temelji na dokumentacijsko-konservatorskem orisu in širšo strokovno javnost seznanja z zakonsko določenimi vsebinami varovanja stavbne dediščine.

V naslednjem sklopu sta zanimiva prispevka mag. Darje Skrt in Sebastjana Webra o vizualni etnologiji. Avtorja z dveh različnih gledišč seznanjata s produkcijo in inovativno uporabo avdiovizualnega gradiva v muzejih, o čemer pričajo številne vizualne predstavitve, ki so postale tako rekoč obvezna sestavina novih muzejskih postavitev.

Na muzejskem področju smo priče spodbudnim načinom zbiranja in urejanja podatkov za muzejske predmete.³ Primer dobre prakse urejanja in digitalizacije muzejske zbirke iz domžalskega Muzeja slamnikarstva je nazorno predstavila Katarina Rus Krušelj.

Dokumentiranje zasebnih zbirk s strani lastnikov in/ali s pomočjo strokovnih sodelavcev iz etnoloških ustanov je obravnavano v več prispevkih: o čezmejnem projektu Zborzbirk poroča dr. Špela Ledinek Lozej, o urejanju zbirke na Tržaškem Jasna Simoneta, v Porabju Marija Kozar-Mukič in na Koroškem mag. Martina Piko-Rustia. Avtorice so dobre poznavalke dokumentacije muzejskih in arhivskih zbirk na teh območjih.

Članek dr. Mojce Ramšak o varovanju osebnih podatkov in razmerju med etnologijo in pravom je po temi ne samo informativen, temveč za etnologijo tudi inovativen. Prostovoljno informirano soglasje, anonimnost in varovanje osebnih podatkov so glavna vprašanja raziskovalne etike, disciplinarne etične tradicije, deloma pa to področje tudi zakonsko ureja Zakon o varstvu osebnih podatkov.

V vabilu so bile omenjene še nekatere druge teme, vendar o njih nisva prejeli prispevkov. Med njimi je, na primer, etnološka klasifikacija gradiva. Pri delu namreč večkrat ugotavljamo, da bi bile potrebne dopolnitve etnološke sistematike iz 70. let prejšnjega stoletja,⁴ ki je bila plod medinstitucionalnega sodelovanja. Glede na nove raziskave je bila v tem času nekoliko prilagojena vsakokratnim potrebam ustanov, saj je zasnovana tako, da omogoča dopolnjevanje. O tem je zanimiv prispevek že pred leti v *Etnologu* objavila Tatjana Dolžan Eržen (2006), ko je svoje razmišljanje in dileme podala v članku »Popis vsebine zbirk etnološkega kustodiata Gorenjskega muzeja«. V zadnjem času je med muzejskimi ustanovami, Oddelkom za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Inštitutom za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Glasbenonarodopisnim inštitutom ZRC SAZU in tudi etnološkimi ustanovami v zamejstvu povečana aktivnost glede njenega usklajevanja in tako smo jo že nekajkrat dopolnili in razširili.

Uporabljene sodobne digitalne in virtualne informacijske možnosti prilagajamo svojemu specifičnemu okolju, ob tem pa tudi analiziramo vprašanja o tem, kako podatke zbiramo, kako ravnamo z njimi in kako jih hranimo za čim daljšo dobo. Naj vam torej na koncu zaželim prijetno branje in nova spoznanja o raznovrstnosti dokumentacijskega dela.

Priporočljiva literatura o muzejski dokumentaciji

HARRISON, Margaret in Gordon McKenna: *Documentation: A practical guide*. Cambridge: Collections Trust, 2008.

HOLM, A. Stuart: *Opredmeteni predmeti: Kako dokumentirati muzejsko zbirko*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2003.

KNEZ, Darko (ur.): *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Jesenice, Kranjska Gora, 7.–8. 10. 2011*. Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2011 (Muzejska knjižnica; 6; dostopno tudi na: <http://www.smd-drustvo.si/Arhiv%20dokumentov/2%20Zborovanje/Zbornik%20SMD%20METLIKA%202010.pdf>).

MODER, Gregor idr.: Identifikacijski obrazec predmeta kulturne dediščine. Ljubljana: Društvo Icom, Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor, 2008 (dostopno tudi na: http://slovenia.icom.museum/fileadmin/user_upload/dokumentni/publikacije/identifikacijski_obrazec.pdf).

SOSIČ, Barbara: Dokumentacija etnoloških zbirk v slovenskih muzejih. *Glasnik SED* 43/3,4, 2003, 54–59.

SOSIČ, Barbara (ur.): *Priročnik za dokumentacijo: Napotki za delo v muzejih in galerijah*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2009–2013 (dostopno na: http://www.sms-muzeji.si/udatoteke/prirocnik/00_01-04%20kon%202012_april_26.pdf).

STUEDAHL, Dagny: Digital Cultural Heritage Engagement: A New Research Field for Ethnology. *Ethnologia Scandinavica* 39, 2009, 67–81.

O varovanju premične in nepremične kulturne dediščine imamo smernice in priporočila, med katerimi bi opozorili na naslednje:

Carare Metadata Schema; Digital Agenda for Europe: A Europe 2020 Initiative; Guidelines for Geographic Location Description; LIDO: Light Information Describing Objects; Persistent Identifiers: Recommendations for Institutions; Recommendations and Best Practice Report regarding the Application of Standards, including Recommendations for a Harvesting Format and Fact Sheets for Dissemination; Spectrum; Standards Landscape for European Museums, Archives, Libraries; Technical Guidelines for Digital Cultural Content Creation Programmes: Version 2.0; UNESCO Guidelines for the Preservation of Digital Heritage.

Viri in literatura

BERCE BRATKO, Branka: Uporaba računalnika pri preučevanju načina življenja Slovencev 20. stoletja. V: Naško Križnar (ur.), *Način življenja Slovencev 20. stoletja - zasnova preučevanja, dosedanje raziskave in problemi: Posvetovanje Slovenskega etnološkega društva, Nova Gorica, 6. 6. 1980*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1980, 48–56 (Knjižnica Glasnika SED; 1).

DOLŽAN ERŽEN, Tatjana: Popis vsebine zbirk etnološkega kustodiata Gorenjskega muzeja. *Etnolog* 16, Ljubljana 2006, 279–294.

HUDALES, Jože: Etnološka dokumentacija in računalnik. *Glasnik SED* 26/3,4, 1987, 145–147.

KNEZ, Darko (ur.): *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Jesenice, Kranjska Gora, 7.–8. 10. 2011*. Ljubljana: Slovensko muzejsko društvo, 2011 (Muzejska knjižnica; 6; dostopno tudi na: <http://www.smd-drustvo.si/Arhiv%20dokumentov/2%20Zborovanje/Zbornik%20SMD%20METLIKA%202010.pdf>).

KRNEL - UMEK, Duša: Bibliografija nalog študentov PZE za etnologijo v letu 1975. *Glasnik SED* 16, 1976, 13.

MEŽA, Milan: Računalniško podprt informacijski sistem v muzeju. *Glasnik SED* 26/3,4, 1987, 148–150.

MKVNKD – Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine. Ur. l. RS, št. 1/2008 (dostopno tudi na: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r06/predpis_ZAKO5016.html).

RAČIČ SIMONČIČ, Mojca: *Slovenska etnološka bibliografija: 1986–1990*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 1997 (Knjižnica Glasnika SED; 25).

³ Muzejski dokumentaciji je bilo posvečeno tudi srečanje muzealcev v Beli krajini leta 2010 (Knez 2011).

⁴ Glej: Krnel - Umek (1976: 13), kjer je bila bibliografija prvič razvrščena po sistematiki, ki je sledila Vprašalnicam ETSEO. Razširjena in posodobljena je objavljena v Račič Simončič (1997).